

**ЛІТОПИС
УКРАЇНСЬКОГО
КРАЄЗНАВСТВА**

ПОЛЬСЬКЕ ІСТОРИЧНЕ ТОВАРИСТВО ТА РОЗВИТОК КРАЄЗНАВЧОГО РУХУ В ГАЛИЧИНІ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті досліджено шляхи організації історико-краєзнавчої діяльності, що її проводило Історичне товариство у Львові до вибуху першої світової війни. Розкрито особливості постання регіональних осередків у Галичині. Виявлено впливи набутого організаційного досвіду на подальші шляхи організації краєзнавчої роботи.

Ключові слова: Польське історичне товариство, краєзнавство, Ксаверій Ліске.

Сучасний бурхливий розвиток історико-краєзнавчих досліджень, пошук нових шляхів та оптимальних форм і методів дослідницької роботи змушує більш уважно придивитись до наявного досвіду. Галицьке краєзнавство вже віддавна є об'єктом прискіпливої уваги дослідників. Йому присвячені численні наукові конференції, збірки статей, дисертаційні дослідження. Проте більшою мірою вони зосереджені на вивченні вітчизняної практики історико-краєзнавчої роботи. Це дещо збіднює наші уявлення про галицьке краєзнавство, оскільки осторонь залишається пласт унікального досвіду сусідів-поляків, що мали надзвичайно потужні напрацювання у цій галузі. Особливо цінною нам видається реконструкція перших спроб запровадження системної краєзнавчої роботи, спрямованої на залучення широких верств місцевої інтелігенції. Однією з таких спроб була широка програма організації наукових осередків на провінції, запропонована керівництвом Історичного товариства у Львові (далі - ІТЛ) наприкінці ХІХ ст. Основною метою цих осередків й мала стати краєзнавчо-пошукова робота. Зазначимо, що серед різноманітних напрямків діяльності ІТЛ його регіональна політика практично незнана та ще чекає на своє ґрунтовне дослідження. Досі в літературі відомі тільки скупі факти про існування наукових гуртків на провінції, появу яких ініціювало Товариство [4, s. 155; 13, s. 13-14; 5, s. 84; 2, s. 95; 1, s. 340]. Така невивченість історико-краєзнавчих ініціатив ІТЛ у довоєнні роки не дозволяє адекватно оцінити його роботу у цьому напрямі в інші періоди діяльності. Адже, на наше переконання, досвід та врахування помилок першої хвилі поширення діяльності ІТЛ у регіони, дозволило досить успішно провести роботу по закладанню так званих Наукових станцій Польського іс-

торичного товариства у міжвоєнний час та у другій половині ХХ ст. Відсутність будь-яких публікацій на цю тему змушує нас розглянути виникнення та діяльність наукових гуртків ІТЛ у тісному зв'язку зі структурно-організаційною еволюцією самого Товариства та дещо докладніше зупинитись на ідеї виникнення та шляхах реалізації його регіональної політики. На наше переконання, мета закладання та логіка діяльності наукових гуртків стане краще зрозумілою в широкому контексті краєзнавчих ініціатив організації.

Від часу свого постання у 1886 р. ІТЛ одним із найголовніших напрямків своєї діяльності бачило дослідження регіональної історії. Так, у параграфі другому Статуту важливою метою Товариства було визначено „пробудження та допомога розвитку історичних наук із особливою увагою до минулого Червоної Русі” [16, s. 1]. Таке акцентування на місцевій історії було зумовлене кількома причинами. Передусім, суспільними потребами – необхідністю задовольнити зростаючі зацікавлення громадськості минулим своєї землі. Поряд із цим, історико-краєзнавча орієнтація діяльності ІТЛ значною мірою була інспірована сусіднім досвідом німців у створенні подібного роду історичних товариств. Саме німецькі вчені вважались у той час законодавцями історичної моди. Загальновідомо, що за взірцеву модель ІТЛ служили німецькі історичні товариства, котрі переважно зосереджувались саме на місцевій історії [14, s. 10]. Зрештою, цитований параграф статуту відбивав також реальний стан речей – із 260 членів першого року існування ІТЛ переважна більшість походила з Галичини.

Проте, керівництву ІТЛ досить швидко стало зрозуміло, що конкретна реалізація зазначених завдань стала майже неможливою через відсутність виразної історико-краєзнавчої ініціативи у сере-

довищі місцевої інтелігенції. Провінційні наукові сили залишалися практично поза межами діяльності Товариства, у якому більшість становила інтелігенція Львова та Кракова. Про певну індиферентність провінційної інтелігенції до справ ІТЛ деякою мірою свідчить перелік передплатників органу Товариства „Kwartalnika Historycznego” – ми бачимо, що серед них надзвичайно незначною є частка мешканців провінційних містечок і сіл.

Такий сумний стан речей викликав занепокоєння у керівництва ІТЛ, передусім, його першого голови Ксаверія Ліске, що був справжнім ініціатором його регіональної стратегії. З метою якісної зміни ситуації, К.Ліске вирішив винести це надзвичайно важливе, на його переконання, питання на представницький форум Другого з'їзду польських істориків, що відбувався під егідою ІТЛ у Львові у липні 1890 р. Оскільки сам голова Товариства був тяжко хворий та прикутий до ліжка, його доповідь під назвою “В який спосіб вдалось би пробудити та розвинути науковий рух на провінції” було оголошено на засіданні з'їзду 19 липня 1890 р. секретарем Освальдом Бальцером. У доповіді К.Ліске поставив перед учасниками з'їзду засадниче запитання: „Пізнаємо цілість історії Польщі, але не пізнаємо її історій провінційних і локальних, а чи можемо докладно пізнати цілість, не знаючи її частин?”. Автор доповіді змалював слабкість наукового життя на провінції, показав недостатні зв'язки ІТЛ з місцевою інтелігенцією та виступив із пропозицією створення наукових гуртків з метою організації регіональних досліджень у відповідних містах та містечках. Це, на думку К.Ліске, дозволило би не тільки пробудити історико-краєзнавчий рух, але й поглибити зацікавлення історією на провінції та збільшити кількість членів ІТЛ. Він був переконаний, що „без пробудження наукового життя на провінції ніколи не дійдемо до позитивних результатів на будь-якому полі гуманітарних наук”, і „навіть природничі науки не обійдуться без такої допомоги на провінції”. З метою втілення цієї ініціативи голова організації пропонував з'їзду прийняти відповідну ухвалу та рекомендувати ІТЛ відповідним чином внести зміни до статуту. Доповідь закінчувалася такими словами: „Моя пропозиція звучить наступним чином: Високе зібрання ухвалює: закликається Історичне товариство, щоби згідно з висловленими у цьому рефераті пропозиціями одразу приступило до заснування наукових гуртків із визначеною вище метою у відповідних містах і містечках нашого краю” [11, s. 4].

Доповідь К.Ліске викликала жваве обговорення на з'їзді, в якому взяли участь такі видатні польські історики як О.Бальцер, В.Закшевський, М.Соколовський, С.Кубіштал, Ю.Пшевіцький, Б.Дембіцький, К.Равер та багато інших [12, s. 133-140]. Інтенсивність обговорення перспектив регіональної політики ІТЛ свідчила про актуальність запропонованих ініціатив, їх назрілість та важливість для подальших шляхів розвитку польської історичної науки. Підтримавши пропозиції, висловлені у рефераті К.Ліске, з'їзд прийняв ухвалу, згідно з якою Товариству рекомендувалось внести у статут організації відповідний пункт, який уможливив би юридично утворення та функціонування наукових гуртків на провінції.

Зауважимо, що ще задовго до офіційного прийняття змін до статуту ІТЛ, одразу після з'їзду, голова Товариства К.Ліске та секретар О.Бальцер створили окремий комітет для реалізації нових регіональних принципів у діяльності організації. До нього увійшли: професор В.Абрахам, професор О.Бальцер, доктор Л.Фінкель, професор В.Лозинський, професор Т.Войцеховський [6]. Комітет зайнявся розглядом організаційних моментів постановня та функціонування наукових гуртків. Проте не очікуючи на результати роботи комітету, К.Ліске та О.Бальцер з особистої ініціативи, з метою вивчення ситуації на провінції, розіслали до 20 листів відомим діячам у різні містечка Галичини [19, s. 537]. У цих листах містився заклик до закладання наукових осередків, а також проекти статутів майбутніх гуртків, що їх автори листів просили ретельно обговорити. На ці листи охоче відгукнулася провінційна інтелігенція декількох галицьких містечок. Таким чином постали перші три гуртки у Дрогобичі, Тернополі та Бучачі. Активісти новостворених осередків одразу запросили організаційну та консультативну допомогу у керівництва ІТЛ. З метою розв'язання проблеми надання такої допомоги новим гурткам, керівниками ІТЛ було вирішено активізувати розробку змін до статуту організації. Проте ця робота була призупинена через смерть К.Ліске 27 лютого 1891 р. Справа організації наукових осередків перейшла до рук нового керівництва, та через організаційні зміни всередині ІТЛ була на деякий час відсутня. Реферат К.Ліске та рекомендація історичного з'їзду обговорювалися на численних засіданнях ІТЛ і були винесені на розгляд надзвичайного загального зібрання Товариства, котре відбулось у суботу 27 червня 1891 р. Секретар

ІТЛ доктор Л.Фінкель запропонував від імені зібрання внести зміни до третього параграфу статуту в тому дусі, аби Товариству можна було закладати та підтримувати наукові гуртки на провінції. Необхідність цієї зміни, як наголошував він, виникла з мандату, який ІТЛ отримало на відповідний внесок К.Ліске від історичного з'їзду. Доповідач зазначав, що „було то думкою померлого презеса, щоби в цілому краї розбудити науковий рух, сконцентрувати у кожному повітовому місті все живе, що може у будь-якому вигляді віддати науці свої послуги”. Після виступу Л.Фінкеля зібрання одногосно ухвалило зміну параграфу третього статуту [15, s. 946]. Відповідно до цього рішення, секретар ІТЛ Л.Фінкель направив до Галицького намісництва листа, датованого першим липня 1891 р., в якому повідомляв про зміни у статуті Товариства [20, арк. 10]. Досить оперативно, вже наступного дня, дана зміна була підтверджена Галицьким намісництвом [20, арк. 12]. В результаті цих змін у параграфі третьому статуту з'явився новий пункт, який до цілей діяльності ІТЛ додавав „закладання по повітах наукових гуртків та допомогу для них; завданням гуртків буде схилити своїх членів до самостійної наукової праці над минулим і теперішнім станом повіту, а разом поширювати серед них найновіші досягнення науки” [17, s. 1]. Новою постановою було визначено також юридичний статус новозаснованих гуртків – вони, на думку учасників зборів, повинні бути повністю незалежними від ІТЛ, а не його філіями, як це передбачалось одним із проектів. Кожен науковий гурток мав право укласти власний статут відповідно до своїх потреб і подати його державній адміністрації до затвердження. Товариство ж залишало за собою ініціативу в закладанні нових наукових гуртків. Проте, оскільки всі новозасновані гуртки домагалися певного зв'язку з ІТЛ, воно зобов'язувалось підтримувати їх організаційно та морально. Ці обов'язки поклалися на керівництво Товариства. З метою втілення цієї ухвали в життя, 9 листопада 1891 р. було створено відповідну комісію, до складу якої обрано професора Т.Войцеховського, професора Л.Цвіклінського, доктора А.Чоловського, доктора Л.Фінкеля, доктора Ф.Папе, доктора А.Прохазку. Ця комісія, окрім провадження подальшого листування у справі закладання нових гуртків, зайнялась також складанням анкети для вже існуючих осередків. З метою активізації діяльності наукових гуртків комісія вирішила запросити до співпраці

представників інших наук, передусім, природознавців, що й було затверджено на засіданні відділу 11 лютого 1892 р. [6, s. 463].

Для інформування громадськості про діяльність наукових гуртків та поширення їхнього досвіду по інших регіональних осередках у кожному річнику „Kwartalnika Historycznego” було введено інформаційну рубрику під назвою „Наукові гуртки”. Саме ця офіційна інформація, розміщена на сторінках журналу, є для нас основним джерелом для реконструкції діяльності мережі утворених наукових гуртків.

Про перші кроки дрогобицького наукового гуртка ми дізнаємось із інформації у другому зошиті „Kwartalnika Historycznego” за 1892 рік. Зазначається, що науковий гурток Дрогобичі став одним із перших, утворених на заклик ІТЛ. Постав він з ініціативи графа Станіслава Тарновського зі Снятинки і професора дрогобицької гімназії Францішека Зиха. До керівництва наукового гуртка увійшли: граф Станіслав Тарновський - презес; ксьондз Роман Ганчаковський - віцепрезес; професор Станіслав Беднарські - скарбник; професор Францішек Зих - секретар; а також - старший комісар шахт Юзеф Соломон Фрідберг, інженер Казимир Гонсьоровський, ксьондз, викладач закону Божого дрогобицької гімназії Амброзій Полянський. Загальна кількість членів осередку становила сорок вісім осіб – це були представники місцевої польської інтелігенції. Проаналізувавши склад керівництва гуртка, ми можемо бачити, що його інтелектуальним центром була дрогобицька гімназія, адже саме її працівниками були Ф.Зих, С.Беднарський, А.Полянський. Перше засідання гуртка відбулось 7 жовтня 1891 р. На цьому засіданні Ф.Зих виголосив реферат “З минулого міста Дрогобича”. Головним предметом реферату була справа знаного в першій половині XVIII ст. Зельмана Вольфовича.

Друге засідання відбулось через три місяці 3 січня 1892 р. На ньому Ф.Зих зreferував доповідь першого голови Товариства К.Ліске “В який спосіб вдалось би пробудити та розвинути науковий рух на провінції” та оповів про дискусію над цим рефератом на Другому з'їзді істориків у Львові, а С.Василевський накреслив “Програму діяльності гуртка” [6, s. 463]. Саму програму нам не вдалось розшукати, не відомо, чи була вона представлена на затвердження міській владі, оскільки сам гурток існував дуже недовго. Проте, правдоподібно, програма діяльності гуртка була зорієнтована на ті пункти, про які йшлося в рефераті К.Ліске

та що були відбиті у проекті комісії ІТЛ, а саме – історико-краєзнавча та пошукова робота. Такий висновок дотично підтверджують ті заходи, які організував Гурток, наприклад, огляд археологічних пам'яток, що знаходились у гміні Вацовичі.

Наступне засідання дрогобицького наукового гуртка відбулось 23 квітня 1892 р. Перша половина засідання була присвячена обговоренню реферату професора Ф.Зиха під назвою „Хмельницький у світлі найновіших історичних досліджень”. У ньому референт на підставі праць П.Куліша, М.Карпова та Т.Корзона змалював постать Богдана Хмельницького та охарактеризував його як історичного діяча [7]. Після цього слово взяв голова гуртка граф С.Тарновський, який доповів про рішення управи осередку у справі розкопування давніх могил довкола Дрогобича. Він повідомив, що в першу чергу було вирішено оглянути та докладно описати могили на „Когутику”, а щодо справи їх розкопування – звернутися за кваліфікованою допомогою та рекомендаціями до краківської академії. У звіті гуртка повідомлялося, що під керівництвом С.Тарновського місцевий осередок здійснив екскурсію на „Когутик”, де оглянув три могили та довгий рів, що скидався на старе оборонне укріплення. Також було обстежено дві могили у гміні Вацовичі. Опис цих могил та окопів, разом із кресленнями їх розташування на місцевості керівництво гуртка надіслало на експертизу до краківської академії. Наприкінці засідання було ухвалено зайнятись також описом інших подібних археологічних пам'яток, досить численних в околицях Дрогобича. Це засідання було останнім, котре зафіксовано в офіційній документації та звітах Товариства.

Своєрідним був науковий гурток, що об'єднав два містечка – Бучач і Чортків. Він постав з ініціативи відомого польського мистецтвознавця доктора Яна Болоза Антоневича на базі Педагогічного товариства. Гурток отримав широку підтримку серед місцевої інтелігенції, що охоче поповнювала його лави. Головою гуртка було обрано члена ІТЛ Яна Болоза Антоневича, заступником Владислава Пшибиславського. Те, що головою гуртка був мистецтвознавець, певною мірою визначило тематику доповідей на його засіданнях. Нам відомо лише про два проведені зібрання - інформація про них знаходиться на сторінках офіціозу Товариства у хроніці наукового життя. Перше засідання гуртка відбулось 2 листопада 1891 р. в Чорткові. На ньому було обговорено два реферати. Доктор Ян Болоз Антоневич виголосив

доповідь „Про русько-візантійське малярство на Буковині”; а Міхал Заєць - „Про Францішка Карпінського та його значення в ліриці”. Друге засідання відбулось за місяць в іншому центрі гуртка Бучачі. На ньому також було виголошено дві доповіді: Міхал Заєць „Про школу та релігію”, та Добровольський „Про малярство руське (на підставі праці В.Лозинського)” [6, s. 464]. Не відомо, чи проводились членами гуртка ще якісь акції - інформація про це відсутня у звітах Товариства. Зауважимо, що серед всіх наукових осередків, про діяльність яких збереглися хоч якісь дані, тільки на засіданнях цього гуртка не було присвячено жодної доповіді місцевій тематиці.

Найменше інформації збереглося про діяльність наукового гуртка у Перемишлі, що постав наприкінці вересня 1891 р. за ініціативою Владислава Лозинського, що став головою осередку. Нам лише відомо, що до управи цього гуртка належали професор Казимір Гурський – секретар, професор Харвот, Ігнатій Косцинський, Гжегож Цеглинський, Титус Слоневський, ксьондз Тшнадель та ксьондз Копко. З єдиного офіційного звіту гуртка ми дізнаємося, що його члени розробили статут, який і був затверджений галицьким намісництвом [6, s. 464].

Наймолодшим серед наукових осередків був гурток у Теребовлі, що постав другого березня 1894 р. на засаді запропонованого ІТЛ статуту. Головою гуртка було обрано С.Василевського, секретарем Ю.Байгера [9]. Діяльність осередку також зосереджувалась довкола історико-краєзнавчої тематики. Так, вже на першому засіданні гуртка 10 квітня 1894 р. було заслухано доповідь Ю.Байгера „Минуле теребовлянського повіту та його пам'ятки”. У цій доповіді виступаючий докладно описав всі більш-менш вартісні, на його погляд, історичні пам'ятки. Прикметно, що історію повіту доповідач поділив на три періоди - руський, польський і австрійський, великої уваги надавали давньоруським часам. В обговоренні доповіді взяли участь члени гуртка: доктор Ю.Ольпінський, Берхард, С.Василевський та греко-католицький священник зі Струсова Цегельський. По завершенні дискусії голова гуртка С.Василевський розповів про цікаві археологічні знахідки в околицях Теребовлі, котрі потребують ретельного фахового дослідження [10]. Ця інформація була єдиною, котру вдалося розшукати в офіційній хроніці Товариства.

Найсоліднішим, як за кількістю членів, так і за обсягами проведеної роботи, був тернопіль-

ський науковий гурток. Він постав з ініціативи та заходами доктора Яна Ленька, професора місцевої гімназії. На чолі гуртка стояла управа, до якої входили: Еміль Міхаловський, - голова; доктор Маврицій Мацішевський – заступник голови; доктор Ян Ленек – секретар і скарбник; а також - Юзеф Ногай, Владислав Сатка і Роман Гутвінський. Станом на початок 1892 р. гурток нараховував 68 членів. На установчому засіданні осередку було вирішено поділити його роботу між двома секціями: історично-літературною та природознавчою, а праці його членів видавати в періодичному часописі осередку [6, s. 464]. Управі було доручено скласти обіжники, котрі мали би розсилатись місцевій інтелігенції з метою виявлення незнаних історико-культурних пам'яток. 12 квітня 1892 р. відбулось надзвичайне загальне зібрання членів наукового гуртка. Доктор М.Мацішевський і професор Р.Гутвінський зачитали проекти таких обіжників, перший від історично-літературної комісії, другий – природознавчої. Після жвавого обговорення цих обіжників загальне зібрання вирішило надрукувати їх з певними змінами та розіслати не тільки членам гуртка, а також учителям, ксьондзам та всім чиновникам подільських повітів. Далі, за пропозицією доктора В.Лучаковського, тернопільського адвоката, управі гуртка було доручено зайнятися формуванням різноманітних наукових колекцій, котрі б ілюстрували історію та культуру Поділля. Наприкінці засідання його учасники затвердили попередній склад управи та доповнили її вибором В.Лучаковського.

9 червня того ж року на черговому засіданні гуртка доктор Ян Ленек зачитав доповідь „Про стан тернопільських архівів”, де найбільш докладно зупинився на характеристиці міського архіву. Далі було погоджено програму періодичного видання гуртка - „Rocznika” за 1892 р. Наприкінці цього року науковий гурток нараховував вже 84 члени. Завдяки членським внескам його сума склала 312 злр. [7].

Перший „Rocznik” тернопільського наукового гуртка вийшов з друку на початку 1893 р. Його обсяг становив дев'ять аркушів. Видання містило у собі чотири статті з галузі місцевої історії та природознавства, статут гуртка та обіжники, привілеї польських королів, надані місту, а також карту Тернополя з 1797 р. На засіданні управи від 29 січня 1893 р. було вирішено в наступних „Rocznikah” гуртка до латинських документів додавати польські переклади, що-

би змістом часопису зацікавити якомога більшу кількість читачів. На наступному загальному зібранні наукового гуртка 12 лютого 1893 р. доктор М.Мацішевський зачитав реферат „Право меча у приватних містах за часів Речі Посполитої”. Після цього секретар та скарбник гуртка відвітувались за діяльність управи та стан фінансів за минулий рік. Згідно зі звітом, у 1892 р. гурток нараховував 75 членів – з них 2 довічних і 73 звичайних. Далі відбулись вибори управи на новий 1893 рік. На пропозицію комісара Студзинського одноголосно було переобрано всіх попередніх членів управи (голова – директор Міхаловський; члени: доктор Мацішевський, доктор Лучаковський, директор Сатке; професор Кобак, професор Шнейдер, професор Ногай). Згідно зі звітом голови, управа протягом першої половини 1893 р. займалась підготовкою до видання нового „Rocznika”, вела у цій справі активне листування з авторами. Також обговорювались шляхи збирання історичних документів, котрі стосуються минулого міста, та програма діяльності наукового гуртка на майбутнє. В 1893 р. до гуртка вступило три нових члени, вийшло з його лав п'ять. Станом на 23 вересня 1893 р. фінанси гуртка становили 166 злр. [8].

У наступному звіті тернопільського гуртка за час від 12 лютого 1893 р. до 31 травня 1894 р. наводяться основні події з життя осередку. На проведених за цей час засіданнях надзвичайно жваво обговорювались поточні справи діяльності гуртка. Зокрема, членами гуртка було звернуто увагу на те, що не відбулось утворення двох передбачених статутом секцій (історично-літературної та природничої), проте було визнано можливим такий поділ лише за умови подальшого розгортання пошуково-красознавчої та видавничої роботи. Головним завданням управи було визнано видавання „Rocznika” гуртка, що, за загальним переконанням, був єдиним важливим свідченням його діяльності. Не менше уваги було прикуто до розповсюдження серед інтелігенції обіжників, надрукованих у першому „Roczniku” з метою поживлення красознавчої роботи над минулим і сучасним Поділля. Всіма членами було визнано за необхідне активізувати роботу у цьому напрямку, щоб пам'ятки минулого рідного краю не пропали для наступних поколінь. Станом на кінець травня 1894 р. гурток нараховував 73 члени, з них двоє довічних. Фінанси гуртка, що склались, переважно, з членських внесків, у 1894 р. збільшились на 50 злр. завдяки дотації одного з тернопільських банків [10].

Середина 1894 р. позначилася виходом з друку другого тому „Rocznika kółka naukowego tarnopolskiego”. На відміну від попереднього видання, він не містив блоку документів, завдяки чому значно збільшилася кількість статей. Всі публікації було присвячено краєзнавству Поділля. Дві статті помістив професор місцевої гімназії Юзеф Ногай („Микулинці, відновлення магдебурзького права місту та організація цехів”, „Костел фундації Томаша та Катерини Замоїських у Тернополі”); по одній - Роман Гутвіньський („Загальний погляд на водорості околиць Тернополя та Теробовлі”); Владислав Сатке („Про залежність теплоти в різних місяцях і порах року в Тернополі”); Ян Кобак („Бджільництво на галицькому Поділлі”); Зигмунд Шнейдер („Кутковецький ліс”). Прикметно, що в цьому томі видання було опубліковано статтю українською мовою – „Тернопіль та його околиця”, автором якої був греко-католицький священник Петро Білінський. Завершували видання річний звіт наукового гуртка та список його членів [10, s. 576]. Видання „Rocznika” було останнім заходом тернопільського осередку, зафіксованим у звітах Товариства. З того часу зі шпальт „Kwartalnika Historycznego” зникає й сама рубрика „Наукові гуртки”.

Таким чином, серед мережі наукових гуртків, що виникли за ініціативою Товариства, практично всі осередки, за винятком тернопільського, проіснували не більше року. Успіхи ж останнього пояснюються значним прошарком місцевої інтелігенції, наявністю в її колі багатьох фахових істориків.

Узагальнивши своєрідний „груповий портрет” наукових гуртків ІТЛ, можемо зробити деякі висновки. По-перше, логіка утворення наукових гуртків наштовхує на думку, що виникали вони у провінційних центрах, де були більш-менш значні освітянські установи, передусім гімназії; серед активістів досліджених нами локальних осередків більшість працювали саме педагогами місцевих гімназій. По-друге, діяльність гуртків була переважно орієнтована на місцеве краєзнавство, причому, як у його гуманітарному, так і природничо-науковому аспектах. Дана мета якраз і переслідувалась ініціаторами їх утворення. По-третє, найбільш активну діяльність розвинули ті наукові гуртки, до складу яких входили члени Товариства, тобто коли існував більш-менш тривалий зв'язок із „материнською” організацією. І останнє – занепад гуртків у всіх випадках був зумовлений відсутністю скільки-небудь цілісної програми їх функціонування: на місцях таку програму так і не змогли сформулювати, не проявляв достат-

ньої ініціативи й центр - жодної роботи у цьому напрямку з периферією не проводилось. Прикметною рисою наукових гуртків був їхній багатонаціональний характер, співпраця в них місцевої інтелігенції без поділу на релігійні погляди. У цьому плані приклад показувало саме ІТЛ, членами якого, як відомо, були представники багатьох народів. Нам цікаво відзначити участь у пошуково-краєзнавчій роботі українців, представлених, щоправда, лише місцевим духовенством.

На жаль, регіональні ініціативи Товариства виявилися недовговічними. Це можна пояснити кількома причинами. По, перше, незрілістю історико-краєзнавчих зацікавлень у середовищі провінційної інтелігенції. По-друге, надзвичайною слабкістю організаційного зв'язку між гуртками та Товариством, що само визначило їх незалежний від себе статус й усунулося від вирішення проблем становлення та діяльності осередків. Та, на нашу думку, найголовніше – відсутністю у керівництва ІТЛ цілісної та глибоко продуманої програми поширення своєї діяльності у регіонах. Все це у сумі не дозволило належним чином реалізувати запропоновані першим головою організації ініціативи. Як би там не було, але вже під час чергового Третього краківського з'їзду польських істориків у 1900 р. жоден із виступаючих не згадав ні про ініціативи першого голови Товариства, ні про спроби організації наукових осередків. Це дало підстави одному з оглядачів з'їзду із сумом зазначити, що „забуто про справу, порушену десять років тому на львівському з'їзді світлої пам'яті професором Ксаверієм Ліске ”Яким чином вдасться розбудити та розвинути науковий рух на провінції” [3].

Досвід регіональної політики Товариства, отриманий під час закладання наукових гуртків, попри свій переважно від'ємний результат, мав все-таки й деяке позитивне значення. По-перше, він був врахований вже на початку ХХ ст. при закладанні в 1913 р. краківського наукового осередку ІТЛ, що сприяло його виходу з глибокої фінансової й організаційної кризи та суттєво збільшило кількість членів організації. На відміну від наукових гуртків, краківське коло було безпосередньо пов'язане із Товариством, становило його своєрідну філію. Члени кола автоматично ставали членами центральної організації. Ці фактори, поряд із значними суб'єктивними чинниками, обумовили розквіт краківської філії ІТЛ. По-друге, цей досвід був покладений в основу поширення діяльності Товариства на провінції у міжвоєнний

та повоєнний етапи його розвитку. Врахування попередніх помилок, на нашу думку, значною мірою зумовило поширення та розквіт наукових станцій, відділів і місцевих осередків Товариства, що,

на відміну від наукових гуртків, були його філіалами та вписувались у чітку регіональну стратегію організації, а згодом вивели його діяльність на новий, більш високий щабель розвитку [18].

Джерела та література

1. Brzozowski S. Zabór austriacki // Historia nauki polskiej. Pod red. B. Suchodolskiego. – Wrocław, 1987. – Т. IV. 1863-1918. Część I i II. – S. 234-441.
2. Galos A. Powstanie Towarzystwa Historycznego i jego organu naukowego // Polskie Towarzystwo Historyczne 1886-1986. Zbiór studiów i materiałów, red. S. K. Kuczyński. – Wrocław, 1990. – S. 89-108.
3. Gubrynowicz B. Trzeci Zjazd historyków polskich w Krakowie. Nadbitka z „Ateneum”. – Т. 4. – Z. 1. – 1900. – S. 97-110.
4. Historiografia polska w dobie pozytywizmu (1865-1900). Kompendium dokumentacyjne, red. R. Przelaskowski. – Warszawa 1968. – 342 s.
5. Kondracki T. Ksawery Liske i początki Polskiego Towarzystwa Historycznego // Polskie Towarzystwo Historyczne 1886-1986. Zbiór studiów i materiałów, red. S. K. Kuczyński. – Wrocław, 1990. – S. 79-95.
6. Kółka naukowe // Kwartalnik Historyczny. – 1892. – Z. 2. – S. 463-464.
7. Kółka naukowe // Kwartalnik Historyczny. – 1892. – Z. 3. – S. 691-692.
8. Kółka naukowe // Kwartalnik Historyczny. – 1893. – Z. 4. – S. 774.
9. Kółka naukowe // Kwartalnik Historyczny. – 1894. – Z. 2. – S. 382.
10. Kółka naukowe // Kwartalnik Historyczny. – 1894. – Z. 3. – S. 576-578.
11. Pamiętnik Drugiego Zjazdu historyków polskich we Lwowie. – Tom I. Referaty. – Lwów, 1891. – 125 s.
12. Pamiętnik Drugiego Zjazdu historyków polskich we Lwowie. – Tom II. Obrady i uchwały. – Lwów, 1891. – 243 s.
13. Papée F. Towarzystwo Historyczne 1886-1900 // Kwartalnik Historyczny. – 1937. – S. 9-17.
14. Samsonowicz H. Wokół idei i koncepcji Polskiego Towarzystwa Historycznego // Polskie Towarzystwo Historyczne 1886-1986. Zbiór studiów i materiałów, red. S. K. Kuczyński. – Wrocław, 1990. – S. 3-18.
15. Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Historycznego // Kwartalnik Historyczny. – 1891. – Z. 4. – S. 946-947.
16. Statut Towarzystwa Historycznego. – Lwów, 1886. – 13 s.
17. Statut Towarzystwa Historycznego. – Lwów, 1893. – 17 s.
18. Wyrobisz A. Polskie Towarzystwo Historyczne i losy polskiej regionalistyki // Polskie Towarzystwo Historyczne 1886-1986. Zbiór studiów i materiałów, red. S. K. Kuczyński. – Wrocław, 1990. – S. 35-55.
19. Xawery Liske // Kwartalnik Historyczny. – 1891. – S. 536-539.
20. ДАЛО, ф. 1, оп. 54, спр. 1414, 23 арк.

Виталий Тельвак, Виктория Тельвак

Польское историческое общество и развитие краеведения в Галиции в конце XIX – в начале XX века

В статье исследовано пути организации историко-краеведческой деятельности, которую проводило Историческое общество во Львове до начала Первой мировой войны. Раскрыты особенности организации региональных центров в Галиции. Выявлено влияние организационного опыта на дальнейшие пути организации краеведческой работы.

Ключевые слова: Польское историческое общество, краеведение, Ксаверий Лиске.

Vitalii Telvak, Viktoria Telvak

Polish Historical Society and Local Studies in Galicia at the end of the XIX th - in the beginning of the XX th century

In the article the ways of historical and local studies activity organization, carried out by Lviv Historical Society before the explosion of the WW I are investigated. The peculiarities of the regional societies formation in Galicia has been revealed as well as the ways of influence of the acquired organizational experience on the further organization of the local studies activity.

Key words: Polish Historical Society, local studies, Ksawerii Liske.